

Євген Черноіваненко

МІФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТЛУМАЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

Рец.: монографія Драненко Г. Ф. Міф як форма сенсу та сенс форми. Міфокритичне прочитання творів Б.-М. Кольтеса : монографія / Г. Ф. Драненко. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. — 440 с.

Розмаїття компаративістських підходів до вивчення функціонування міфу в літературі постійно збагачується новими теоретичними та методологічними підходами, при цьому класичні літературознавчі школи виявляють творчу взаємодію та співпрацю з новітніми напрямками у своєму прагненні поповнити власний науковий інструментарій та у спробах розв'язати концептуальні теоретичні та методологічні проблеми. Якщо дослідження особливостей функціонування міфу як сюжетно-образного матеріалу покликані вмотивувати існування літературної традиції, то сучасні міфознавчі розвідки, значно розширивши рамки поняття «міф» (міф стає водночас і ознакою існування архаїчного безчасся, і сакральною оповіддю, і антропологічною реалією, і «ментальною настановою»), розглядають міф як інструмент тлумачення художнього твору.

Прикладом такого підходу до вивчення проблеми «міф і література» є монографія Галини Драненко «*Міф як форма сенсу та сенс форми. Міфокритичне прочитання творів Б.-М. Кольтеса*», яка застосовує теоретичний доробок французької міфокритичної школи. Французька міфокритика, як осібний напрямок порівняльного літературознавства, пропонує власний методологічний підхід до вивчення оприявлень міфу в художньому творі. При цьому виокремлення міфологічних структур здійснюються не стільки задля ілюстрації стійкості функціонування в межах певної культурно-історичної доби конкретного міфу

або групи міфів, а заради віднайдення значення твору шляхом зіставлення міфологічного простору, що бере участь у формуванні горизонту очікування читача та його розуміння твору, з міфологічним простором, який йому відкривається внаслідок читання цього твору. Міфокритика виявляє провідні міфи та їх значеннєві трансформації не лише в художньому творі певної епохи та середовища, але й у самій особі автора. Вона намагається показати, як та чи інша риса особистості автора впливає на трансформацію існуючої міфології або, навпаки, акцентує той чи інший провідний міф у його творчості.

Французька міфокритика, як міждисциплінарне вчення, якому притаманна ризомна форма зв'язків, знаходиться у продуктивному діалозі з іншими філологічними дисциплінами — зокрема, з теорією інтертекстуальності та теорією рецепції. Так само, як вивчення проблеми функціонування міфу-інтертексту неможливе без відкриттів рецептивних учень, так і дослідження сприйняття міфу-тексту не буде повним без уточнення способів оприявлення міфем. Міфема застосовується в міфокритиці в сенсі найменшої значеннєвої одиниці міфу й відрізняється від міфологеми, яка є стійким структурним елементом міфологічної оповіді. На відміну від усіх інших одиниць міфологічного дискурсу, в міфемі (явній або прихованій) дієслівна динаміка домінує над субстантивністю, оскільки міфема належить до системи частоти повторення, яка й визначає сутність міфу.

Окрім категорії міфемі, міфокритика оперує основними поняттями теорії Уявного — це поняття образу, символу, архетипу та схеми. Якщо уява є складовою антропологічного процесу, що мобілізує людину починаючи від її рефлексів до її культурних мотивацій, то походження образів пов'язується з діями та порухами людини. Закономірно, що образ стає ближчим до активності дієслова, ніж іменника, який створює лише застиглий в уяві образ. Отже, міфокритика висуває на перший план семантичну відкритість та пластичність образів. Символ у міфокритичному розумінні — це більше ніж просто знак, адже його функція виходить за межі позначування, полягаючи передусім у тлумаченні набуття певного напрямку розвитку значень.

Архетип у міфокритиці застосовується в юнгівському баченні, себто як константа людської психологічної системи, як місце перетину колективного та індивідуального, як утілення психофізичної цілісності. Уведення поняття «архетипу» в науковий обіг теорії Уявного дозволило порушити проблему походження процесів мислення. Існування архетипів встановлює зв'язок між тим, що сприймається, та тим, що уявляється. Іншими словами, архетипи — це значеннєві упорядники Уявного. Вони реалізуються в схемах, які позначаються в системі образів за допомогою дієслів, а архетипи-первообрази закріплюють схеми у формі субстантивальних або прикметникових архетипів. Схема є абстрактним планом, організуючим проектом дії.

Схема — це не форма, а правило для утворення форми, тобто вона має проміжний статус — між концептом та інтуїцією, між розумовим та чуттєвим. Зважаючи на це, міф є динамічною системою символів, архетипів та дієсхем, що від імпульсу однієї з дієсхем перетворюється на оповідь. Міфологічній оповіді притаманна *сакральність, архаїчність, достовірність / вимисел*. Міфокритичний метод шукає в будь-якому тексті міфологічну основу, а в міфі бачить вираз невинного процесу символізації. Однією з основних прикмет міфу є його внутрішня мобільність. Процеси внутрішніх трансформацій міфу (деміфізація / реміфізація), які виникли ще до функціонування міфу в літературі, зумовлюють існування міфу в часі. Отже, міф — глибоко пластична творча форма. Він є наративною цілісністю, яка викликає розвиток сенсу і його розкриття, які тут і тепер має втілити в життя його сприймач.

Міф є мисленневою схемою, архетипною формою, яка наповнюється численними його варіантами. При контакті з попередніми міфологічними ядрами мистець відкриває для себе непорушне впорядкування образів та дій, придатних для запозичення. Міф постачає творчий дух віртуальною інформацією. Міф функціонує у психології процесу художньої творчості як символічна структура образів, що є складовою Уявного мистецтва; він являє собою не лише точку відліку народження художнього твору, але й програмний код для творення твору. Міф у міфокритичному розумінні є також свідком психічного апа-

рату мистця, чинником повернення мистця до архаїчного як до джерела міфотворчості. Міф — це перехідне Уявне, передіснуючий текст створюваного твору.

Міфові властиві онтологічна й когнітивна функції. Зіставлення міфологічного дискурсу з науковим дискурсом показує, що міф та наука мають різні способи дискурсивного впорядкування: міф, на відміну від науки, ніколи не вдається до пояснення пояснень, а наука, на відміну від міфу, майже ніколи не використовує наративи. Самобутність міфу в тому, що він є рівночасно вмістом об'єкта пізнання і формою пізнання: міф розпитує світ та є відповіддю на запитання. Спільним первнем міфологічного та наукового дискурсів є їх об'єкт — пізнання світу та людини: в разі, коли наука сумнівається, її заступає міф; там, де міф зазнає поразки, свою дію розгортає наука. І міф, і наука покликані дати відповідь на запитання, але тільки міф наділений інтродуктивною функцією («заспокоювати відповіддю»). Отже, можна говорити про взаємодоповнюваність міфу та науки. Різницею між науковим та міфологічним дискурсом є те, що наука прагне досягти точності, тоді як міф — вірогідності.

Відтак до когнітивного виміру знання додається вимір аксіологічний — міфові властива цінність відкриття істини та мудрості, міф стає для людини дороговказом життєвих цінностей. Особливо яскраво ця аксіологічна функція проявляється в міфі, який функціонує в літературі. Література «гармонізує» участь міфу та науки в процесах пізнання. Крім того, міф є своєрідною пам'яттю аксіологічної настанови, що життя є боротьбою передусім із плином часу. Отож, якщо «я мислю» наближає людину до смерті, то «я уявляю» віддаляє її від неї. Відтак стає закономірним, що умовність наукової істини, яка констатується в наші дні, змушує дедалі частіше звертатися до міфів — умістища універсального й самобутнього знання.